

CAROL VISSZATÉRÉSE

DINASZTIÁBAN, vagy a trónöröklés rendjében történő változás mindig súlyos, forradalommal vetekedő baj. A forradalom akut, a trónöröklésben történő változás krónikus betegség, amely nehezen gyógyul. Romániában is súlyos politikai és erkölcsi pusztítást vitt véghez a trónöröklési rend megzavarása s csak reméljük, hogy Carol visszatérésével az ötéves epizód befejezést nyert. A visszatért király feje fölött elsuhan már annyi év, hogy nyugodtan üljön a trónon a jövőben, s a román nép is szerezhetett annyi tapasztalatot, hogy óvatosabban és több nyugodtsággal kezelje a dinasztia ügyét.

ROMÁNIA POLITIKÁJÁT a román állam megalakulása óta a két Bratianu, apa és fiú, vezetése alatt állott liberális párt intézte. Ha a párt uralmát néha megszakította egy-egy konzervatív kormány a múltban, vagy egy-egy néppárti kormány a jelenben, az csak interregnum volt, amely után újlult erővel vette kezébe a kormányt a liberális párt. A bölcs és energikus I. Carol idejében ez nem volt oly feltűnő, de mikor helyébe a korlátolt és gyöngé I. Ferdinánd lépett, Brátianu Jonel, az ifjabb, Románia teljhatalmú diktátora lett. Király és királyné reá és sógorára, Barbu Stírbevre támaszkodott; a kormányok úgy alakultak és váltották fel egymást, amint Bratianu diktálta; a parlamentek az ő képére voltak teremtve s a kormányzat — bármely párt kezében lett légyen is az — az ő politikai erkölcei szerint folyt. Ferdinánd ányékkirály volt: nevében Bratianu uralkodott.

Felnőtt azonban lassanként a trónörökös, Carol, egy hevesvérű, intelligens, erejét érző ifjú, akinek nyíltsága és természetessége erősen hatott a népre, különösen az ifjúságra.¹ A trónörökös látta a dinasztia megszégyenítő helyzetét és mind erősebb undorral fordult el Brátianu hatalmaskodásától s a mindenható ember egyszerre szemben találta magát a fellázadt királyfival, aki függetleníteni akarja magát s aki egykor parancsoló ura, királya lesz. II. Vilmos és Bismarck emléke lebeghetett előtte.

Bratianu azonban nem azért volt elsőrangú balkáni politikus, hogy ne tudott volna módot találni hatalmának perpetuálására.

Carol hevesvérű ifjú volt s még 1918-ban megszöktetett és feleségül vett volt egy fiatal hölgyet, Zizi Lambrinót, akiről nemsokára lemondott s házasságra lépett Helena görög hercegnővel, s ettől kis fia, Mihály született.

¹ Lásd Jancsó Benedek: I. Ferdinánd román király halála és a trónöröklés kérdése című cikkét a „Magyar Szónie” I. kötetének 1. számában.

Nemsokára ismét megjelent a színen egy hölgy, — s azt beszélük, hogy nem Brätianu tudta nélkül, — a szép, vöröshajú, elvált zsidó asszony, Mme Lupescu, s a trónörökös hamar elvesztette egyensúlyát. A kormány 1925 őszén a hölgyet tapintatosan Párizsba menesztette, de rövid idő múlva Brätianu a trónörökösöt is Londonba küldte, Alexandra anyakirályné temetésére, s a trónörökös nem jött többé vissza. Londonból Párizsba ment, ott találkozott Lupescunéval, azután Milánóba mentek s onnan 1925. december 28-án Carol elküldte királyi atyjának trónutódlási jogáról való lemondását. A királyi ház miniszterét, Hiottut, Brätianu bizalmasát küldték ki, hogy vele tárgyaljon.

A király azonnal koronatanácsot hívott össze. Bejelentette, hogy az apa érzelmeit alárendeli az uralkodóéknak s a történetek után azt kívánja, hogy a trónlemondást fogadják el. Csak Brätianu tanácsára tehette ezt. A koronatanács tagjai, Jorga és az erdélyi románok kivételével, szó nélkül beleegyeztek. 1926 január 4-én Brätianu két törvényjavaslatot terjesztett a törvényhozás elé: egyik a lemondásról szolt s trónörökössé deklarálta Mihályt, a másik, arra az esetre, ha Mihály még kiskorúsága alatt jutna trónra, megszervezte a régenstanácsot, melynek tagjaiul kijelölte Miklós herceget, Carol öccsét, Miron Cristeát, Románia pátriárkáját és Buzdugan semmítőszéki elnököt. A javaslatokat a liberálisok megszavazták.

Pár hónapra reá lejárt a törvényhozási ciklus és Brätianu,- bár bírta az uralkodó bizalmát és hatalmas többsége volt a törvényhozásban, lemondott és átadta helyét Averescu tábornoknak és néppártjának. A Carol-veszedelem elmúlt, mehetett pihenni, hogy pár év múlva visszatérjen és folytassa uralmát a bábkirály nevében. Az Adevérulban egy karrikatúra jelent meg, amely Brätianu falravezett árnyékát Averescu képében mutatja; de jelképezhetne volna az árnyék Ferdinánd királyt is.

A kormányváltás nyomában Maniu nemzeti pártja, amely a nagy pártok közül egyedül foglalt állást Carol mellett, szétzüllött; a párt egy része Goldissal Averescuhoz csatlakozott, karlista politikája pedig nem talált visszhangra az országban. A király erősen szenvedett fia száműzetése miatt, de visszacsinálni a dolgot nem merte.

Úgy látszott, hogy Brätianu politikája teljes sikert aratott.

A SORS ÚTJAIT azonban még Brätianu hatalma sem bírta előre megszabni.

1926 őszén az addig erőteljes királyon rákos betegség tört ki s gyorsan elhatalmasodott; tavaszra nyilvánvalóvá lett, hogy a vég nincsen távol. Azonnal megjelent Brätianu s Averescunak váratlanul fejére esett az a bizonyos téglá, amelynek Romániában „cărămida renumita“ a neve: hozta Hiottu, az uralkodóház minisztere a király elbocsátó levelét s mennie kellett. Brätianu sógorának, Barbu Stirbeynek koalíciós kormányalakítási komédiája után, június 22-én ismét Brätianu volt a miniszterelnök.

Egy hónap múlva, július 20-án, meghalt a király. Sokan tudtak róla, hogy a király utolsó napjaiban sokat szenvedett fiának távolléte és trónfosztása miatt. A Manoilescu per alkalmával — amiről később

lesz szó — egy levél került elő, amelyet a király utolsó napjaiban intézett volna Brătianuhoz: hogy másfél év után azt hiszi, hogy a trónfosztás nem fogja Románia nyugodalmas fejlődését szolgálni: „remélem, hogy az ön bölcsesége azt fogja diktálni, hogy az ország visszatérjen a régi rendhez...” Brătianu letagadta a levelet.

A trónöröklési rendben tehát nem történt változás: trónra lépett a kiskorú Mihály király s automatikusan életbelépett a régenség.

Brătianu kormányralépésével megindult ismét mindenféle titkos akció Carol visszahozása érdekében. Visszatekintve reájuk, azt a benyomást keltik, hogy mögöttük részben, egyének kalandos vállalkozásai álltak, részben a pártok politikai eszközül akarták kihasználni az ismét hatalomra került Brătianuval szemben. A Carrollal való paktálás titka akkor pattant ki, amikor 1927 október 24-én Mihai Manoilescut, az Averescu-kormány volt pénzügyi államtitkárát, Párizs felől jöve a román határon „az állam alkotmányos rendjének megzavarásával” vádolva letartóztatták. A nemzeti párt éppen nagy akcióra készült a kormány ellen, monstre népgyűlést tervezett Gyulafehérváron s a kormány sajtója azzal gyanúsította Maniuékat, hogy a gyűlésen Carolt királlyá akarják kikiáltani; az ellenzéki sajtó azzal vádolta Brătianut, hogy Manoilescu börtönbevetésével meg akarja félemlíteni Őket.

Az ügyet maga a kormány vitte a törvényhozás elé és a kamara október 27-i ülésén sok bölcsesség hangzott el az állam biztonságáról, a korona sérthetetlenségéről, a nemzet egységéről, amellyel az ellenzék a népszuverénitást állította szembe és népszavazást követelt. Brătianu a következő szavakkal végezte beszédét:

„Minket mindenekfelett az a szándék vezet, hogy fenntartsuk az országban a rendet, s az a meggyőződés, hogy Románia nem királyválasztó állam s nem is akar az lenni. Azok, akik pártszövetkezők vagy bármi más úton erre törekednek, a törvényes és véglegesen megállapított rend ellen törnek és az állam biztonsága ellen cselekesznek, de akciójuk meg fog törni a törvény tekintélyén.

Ezt jegyezzék meg benn az országban... de az országon kívül is.”

Manoilescut haditörvényszék elé állították. Bűnössége, ha annak lehet nevezni, nyilvánvaló volt: iratokat találtak nála, amelyek bizonyították, s maga sem tagadta, hogy összeköttetésben áll Carrollal s haza akarja hozni.

A kormány tájékoztatlanságból egy karlista ezredet tett a hadbíróság elnökévé s a bíróság felmentette Manoilescut.

Az ítélet hatalmas pofoncsapás volt Brătianura. A minisztertanács kommunikéje el is árulta Brătianu haragját:

„Az ítélet egy magábanálló esetre vonatkozik és nincs semmi befolyással a kormánynak arra az elhatározására, hogy ezután is ne kívánja a törvények alkalmazását mindenkiel szemben, aki az állam rendjét és biztonságát veszélyezteti.”

A parlamenttel pedig egy törvényt szavaztatott meg, amely súlyos pénz- és szabadságvesztés-büntetéssel sújtja azt, aki a dinasztikus rend megváltoztatására törekszik.

Ezzel be is fejezte Brătianu Carol elleni harcát. November 24-én meghalt. Váratlan haláláról mindenféle mese kelt s a nép között az a hír terjedt el, hogy megmérgezték.

BRATIANU HALÁLA gyökeresen megváltoztatta úgy az ország politikai helyzetét, mint a Carol-kérdést.

A nagyszabású államférfiúnak nem akadt méltó utóda. Az elhunyt kívánsága szerint, és jobb híján, öccsét Vintilát választotta elnökévé a párt s ő vette át a kormányelnökséget is. De Vintila össze sem hasonlítható Jonellel. A közvélemény szorgalmas, dolgozó, de korlátolt s ennek következtében makacs embernek ismeri, kiből hiányzik bátyjának államférfiúi fölénye és biztonsága. Háta mögött egy szerencsétlen pénzügyi politika áll, amelyet csak bátyjának hatalmas egyénisége tudott fedezni. Király tekintélye sem állt mögötte, s érezve veszendőbe indult népszerűségét, egymás után kereste a pártok támogatását, amelyek azonban, ellenkezőleg, mind hevesebben támadták.

Ezalatt Carol is adott néha életjelt magáról. A Manoilescu-per óta folyton nyilatkozott, hol a Havas-ügynökségnek, hol francia lapoknak.

„Én nem akarok Románia politikájába elegyedni,“ mondta az Intransigantnak, „hogy rendetlenséget okozzak s erőszak alkalmazására adjak alkalmat. De ha a közvélemény hozzám fordul, gyávaság volna részemről, ha nem követném a hívást,“

„Az én feladatomban,“ jelentette ki a Petit Journal tudósítójának, „nem széthúzás, hanem egyesítés megteremtése, amit népem egyhangú hívására meg fogok valósítani.“

Egyhangú meghívást nem kapott Carol, de azért 1928 tavaszán puccsot tervezett, hogy visszatérjen Romániába.

Májusban Párizsból Angliába ment s ott vidéken egy Jonescu nevű hívénél szállt meg, aki „grófként“ szerepelt, de különben Leiba Móricnak hívták. Hogy Carol és grófja miben járt, arról a Daily Mail, amelyet a puccsba be akartak avatni, a következőképpen írt:

„Carol terve az volt, hogy a román népet felizgassa azzal a céllal, hogy őt visszahívja a trónra.

Egy szombati napon gróf. Jonescu és egy angol hírlapíró (a Daily Mail nem nevezi meg, de Dudley Heathcote, egy nagyon könnyen alkalmazkodó zsurnalista volt) megjelent Lord Rothermerenél, de csak a lord titkára fogadta. A látogatók elmondták, fel akarják szólítani a Daily Mailt, hogy egy Carol érdekében készült proidamációt nyomasson ki, fogadjon fel repülőgépeket s szállíttassa Romániába. A vállalkozás fejében vegyen az expedíción a lap egy munkatársa részt s a Daily Mailt fogja illetni a kizárólagos jog, hogy a történésekről tudósításokat közöljön.

Lord Rothermere tudtuladta, hogy a tervhez semmi köze és tisztességtelen dolognak tartaná, ha egy idegen állam ügyeibe avatkoznék.

Carolnak sikerült proklamációját kinyomatni, de mielőtt az akció megkezdődött volna, közbelépett a rendőrség s meghiúsította kivitelét.“

Lord Rothermerenek tehát semmi összeköttetése nem volt a dologgal s az angol kormány másnap kiutasította Carolt Angolország területéről.

„Romániában“, folytatja a Daily Mail, „olyan korrupció uralkodik, amely meghaladja az angol ember képzeletét s ahol minden percben történhetnek meglepetések. Lehet, hogy Carolnak, akinek sok híve van úgy polgári mint katonai körökben, sikerült volna visszaszereznie trónját, amelyről annyiszor lemondott.

Terve örültségnek látszik, pedig nem örültebb, mint volt Louis Napóleonné, a későbbi császárné, ő is 1840-ben általános derűtség közepett szállt partra Boulogneban 55 hívével és egy szelídített sással. Azonnal nyakonszípték s követőit szétkergették. Mégis 1848-ban köztársasági elnök s 1852-ben francia császár volt.

Látható, hogy Carol herceg és Louis Napoleon között bizonyos hasonlóság van.“

Hogy mekkora, azt akkor még nem is tudta a Daily Mail.

Carol a Reuter-ügynökség útján kijelentette, hogy nem volt szándéka Romániába menni vagy Angliában politikai propagandát üzni s nem érti, hogy egy manifesztum kinyomatását hogyan lehet annak tekinteni. Angliát azonban el kellett hogy hagyja.

A puccs, írta a The Times, angol szempontból jelentéktelen; de jelentős abban a vonatkozásban, amelyben Anglia Romániával és Magyarországgal van. A nagy angol lap e megjegyzése a francia sajtónak azokra az abszurd híreire vonatkozott, amelyek azt állították, hogy Carol a magyar kormány támogatásával készült haza, aminek fejében Románia területi koncessziókat fog tenni Magyarországnak.

A puccs után pár nappal a fiatal, annyiszor és annyira megalázott feleség;, Helena hercegnő, beadta férje ellen a válókeresetet s a Hivatalos Lap július 4-1 számában megjelent a házasságot megsemmisítő bírói ítélet.

Ezzel a Carol-ügy egyelőre lekerült a román politikai élet színteréről.

FERDINAND ÉS BRATIANU HALÁLA és a régenstanács felállítása nagy változást okozott a politikai életben.

Romániában annak következtében, hogy az uralkodó nincs a parlamenti helyzethez és a pártok erejéhez kötve, hanem tetszése szerint bármikor bocsát él és nevez ki kormányt, a koronának közvetlenebb befolyása van a politikai helyzet alakulására, mint parlamenti kormányrendszerrel bíró államokban. Ezen az alapon Romániában egy sajátos kormányzati rendszer jött létre, amely a durva pártellentétekkel és elképzelhetetlen korrupcióval nagyon megfertőztetett országban erős államfői kezét tételez fel.

A régenstanácsnak sem ereje, sem tekintélye, sem arravaló tudása nem volt.

Nicolai herceg, a régenstanács feje, nem sokat tanult és nem sokat tud, de becsületes jellem. Forrón szereti bátyját, tehát kérelmetlenül gyűlöli a Brätianúkat. Szándékosan iparkodott a régenstanács tekintélyét tönkretenni, hogy így egyengesse Carol yisszatértét.

Miron Cristea élettapasztalatokban bővelkedő, ravasz, de műveletlen pap, aki mindig függetleníteni tudta magát alkalmatlan befolyások alól. A világháború előtt Tisza István egyik bizalmasa volt, azután a gyulafehérvári elszakadást kimondó nemzetgyűlés magyarfáló szónoka; Maniu csinált belőle metropolitát, aztán otthagya, hogy Brätianu révén pátriárka és régens lehessen.

A régenstanács harmadika Buzdugan, a semmitőszék elnöke volt, a jó bíró, akinek szimpátikus személye és nagy jogi tudása volt a régenstanács egyetlen pillére.

Az ország helyzete pedig mind vigasztalanabbá vált.

A gazdasági összeomlás mind félelmesebben közeledett, Brätiami Vintila pénzügyi politikája teljes csődöt mondott, s mikor Maniu kormányra lépett, rettenetes örökséget vett át a liberálisoktól, akik e szomorú helyzetben sem ismertek határt támadásaikban, vádban, rágalmában. A régenstanács nem bírt rendet teremteni a rettenetes marakodásban.

A közvélemény pedig mind jobban a felé az egyetlen pont felé fordult, amelyet az erő forrásául tartott: a száműzött Carol felé. A liberálisok világosan látták e fejlődést és egy elképzelhetetlenül durva hadjáratot indítottak Carol ellen. Piszkos paneletekben írták le viselt dolgait s a cigány rikkancs csőcselék nap-nap után ezekkel süvítette tele Bukarest utcáit. Nem volt csoda, ha a nemzeti parasztpárt ismét az üldözött felé fordult s szemelláthatóan nőtt iránta szimpátiája. Oldalán találta Jorgát és Averescu tábornokot, s mindenek felett Nicolai herceget és Carol meghitt emberét, a perbefogott Manoilescut.

Ilyen körülmények között kormányzott pár hónapig Maniu, amikor 1929 őszén meghalt Buzdugan s helyének betöltése körül parázs alkotmányjogi és személyeskedő harc tört ki. Régenstanácsi tagul jelentkezett Mária királyné, aki a kormány elleni ellenséges hangulatánál fogva nem kellett Maniunak és a Presan marsai személyével való taktikázás után sikerült is megválasztatnia a Popovid-Vajda dinasztiahoz tartozó Saraceanut, a semmitűszék másodelnökét, egy igénytelen, szürke embert. A régenstanács tekintélye még jobban lesüllyedt s a kormányt ellenfelei most már Saraceanu személyén keresztül támadták. Az udvari klikk Mária királynéval élén semmibe vette Saraceanut; a beszarábiai felszabadítási emlékűnnepet, amelyen Saraceanu mint a király képviselője volt jelen, a liberális tábornokok kardcsörtetve hagyták ott egy nekik nem tetsző incidens miatt.

Ez a szerencsétlen állapot érlelte meg Maniuban a gondolatot, hogy Carolt visszahozza s beültesse a régenstanácsba. Hogy micsoda tárgyalások folytak közötté és Carol között, azt nem tudjuk. Tény, hogy mielőtt a helyzet tisztázódott volna, június 6-án, pénteken este repülőgépen Kolozsvárra érkezett Carol s onnan azonnal viharos, veszedelmes út után a Kárpátokon át Bukarestbe repült; sem itt, sem ott nem fogadta a kormány tagjai közül senki. A miniszterek a parlamentben ültek, ahol mindkét ház jelentéktelen javaslatokat tárgyalt.

A herceg váratlan megjöttével azonban még nem volt eldöntve a kérdés, hogy mi lesz szerepe az országban. Még hívei is csak arra gondoltak, hogy vagy öccsének, vagy Saraceanunak helyét fogja elfoglalni a régenstanácsban. De Carol megjelenése után azonnal hangok keltek, hogy királlyá kell koronázni, öccse Nicolai és Mihalache erősen e mellett volt s az utca lelkesen fogadta a kilátást, hogy az ország megmenekül a tehetetlen régenességtől. Maniu, akinek nem jellemvonása a gyors elhatározás, tragikus helyzetbe sodródott: nem tudta, hogy mit csináljon s a helyzetnek nem volt ura. Nem bírt a gondolattal megbarátkozni, hogy trónra ültesse Carolt, mert érezte, hogy akár mint forgatják is a dolgot, Mihály detronizálása és Carol királlyá proklamálása mégis csak államcsíny, s ő vessen véget annak a régenstanácsnak, amelynek mint miniszterelnök felesküdt?

Szombaton egész napon át együtt ült a minisztertanács. Délután négy órára volt összehívva a nemzetgyűlés, hogy megtörténjék a döntés, de szét kellett hogy oszoljék, mért a miniszterek nem bírtak elhatározásra jutni. Azt beszélük, hogy a tanácskozás nagyon heves volt; néhány miniszter, állítólag, fegyveres ellenállást akart csinálni. De a közhangulattal már nem lehetett szembeszállani. Maniu lemondott,

— ha ugyan ezzel kivonta magát a felelősség alól, — s az 1926-i trónfosztás visszacsinálását és Carol királlyá proklamálását a háromnapos Mironescu-kormányra bízta s miután megakadályozta, hogy az új uralkodó koalíciós kormányt bírjon alkotni, pár nap múlva újra ő alkotott kormányt s beült a hatalomba.

Mikor az újjászervezett második Maniu-kormány — amelynek közlekedési minisztere Carol bizalmasa, Manoilescu lett — bemutatkozott a kamarában, Maniu óriási meglepetésben részesítette a házat. Elbeszélte, hogy ő Carol minden lépéséről tudott, hogy jövetelét előzetesen bejelentette a régenstanácsnak s a herceg annak beleegyezésével s azzal a feltétellel jött haza, hogy közjogi állását itthon a nemzetgyűlés állapítja meg.

Vájjon így volt-e ez? Felállt Jorga s azt mondta, hogy nagyon érdekes dolgokat hallott a ház a miniszterelnöktől. De azt kérdezi, hogy ha a miniszterelnök és a régenstanács tudott Carol hazatéréről, hogy történhetett az, hogy a herceg egy repülőtsízt kíséretében egyedül jött át a Kárpátok viharában, kitéve annak, hogy odapusztul.

Maniu felelt Jorgának, de nem erre a kérdésre, hanem csak arra, hogy miért nem jött létre a koncentrációs kabinet. Ez pedig nem volt őszinte. A koncentrációs kabinet részben azért nem jött létre, mert Vintila akkor még nem akarta elismerni az új helyzetet, részben azért, mert Maniu nem tudta magát rávenni, hogy Brittanukkal és Goga Oktáviánokkal üljön egy kabinetben.

Carol hazatértének előzményeit egészen tisztán ma még nem lehet megállapítani. Elsősorban az általános, országos depresszió, elégedetlenség készítette ezt elő s az a folytonos ingadozás és tehetetlenség, amelyet a régenstanács és ennek nyomában a kormány tanúsított. Meg kell azonban vallani, hogy ez utóbbi főleg Nicolai hercegnek volt köszönhető, aki állandóan szabotálta a régensség működését s nem titkolta azt a célját, hogy a régenstanácsot lejárassa, megteremtse azt a kényszerhelyzetet, amely kívánatossá teszi bátyja hazatértét. Személyileg mindenesetre legtöbbet tett Manoilescu, aki egy évvel előbb belépett a nemzeti-parasztpártba s így alkalma nyílt, hogy Maniu tudtával és beleegyezésével tartsa fenn az összeköttetést a távollévő herceggel.

Mindenesetre, egy szép júniusi vasárnapon a nemzetgyűlés rányomta az államcsínyre az alkotmányosság pecsétjét, Mihály királyt visszavitték a gyermekszobába s Carol ült Nagy-Románia trónjára.

Az új helyzetbe bele kellett nyugodni. A magyar és a szász kisebbség lojálisán fogadta, Carol megértéssel beszélt a kisebbségekről. Erről még később.

Csak Brătianuék nem tudtak megbékélni. A királyválasztó nemzetgyűlésen a pártnak csak egy töredéke vett részt, amely a nagy Jonel fiát, Brătianu Gheorghet ismerte el vezérének; a párt nagyobbik része a régi vezérek, Vintila és Dúca köré csoportosult s a királyválasztás után egy felette merész hangú manifesztumot tett közzé:

„Az államcsínnel szemben,“ mondja a manifesztum, „amely felforgatja az állam alkotmányos rendjét, a liberális párt kijelenti, hogy a megtörténtekkel nem azonosítja magát.

Azok a sajnálatos és súlyos indokok, amelyeknek alapján néhai Ferdinánd király cselekedett, ma sem szüntek meg, sajnos ma is teljesen fennállanak. Azok a körülmények, amelyek között egy súlyosan kompromittált kormánynak és a hadsereg némely elemeinek segítségével az államcsíny megtörtént, tanúsítják, hogy egy az állam érdekeire káros kalanddal állunk szemben, amely kompromittálja a monarchikus elvet.

A liberális párt múltja megtagadásának és az országgal és a nemzettel szemben tartozó kötelessége elmulasztásának tartaná, ha méltatlan opportunitási tekintetéből egy ilyen aktus részesévé válnék.

Azok, akik abban résztvettek és részt fognak venni, kell, hogy a teljes felelősséget viseljék. A liberális párt a történelem ítélőszéke előtt tagadja meg egy ilyen felelősség viselését.“

A DINASZTIA KÉRDÉSE tehát megoldódott: a kis fiú helyébe egy érett férfiú, a tehetetlen régenstanács helyébe tetterős uralkodó lépett. Ilyen nagy személyi változások azt a hitet kelthetik, hogy Románia nagy bel- és külpolitikai változások előtt is áll. De ami áll az egyikre, nem áll a másikra is.

Még mielőtt Carol hazatért volna, ez év május elején Nae Ionescu, a kiváló publicista, cikket írt a Cuvantulban, amelyben elmondja, hogy a románság évszázadokon át nem tudta, hogy mi az a „dinasztia“. A két román tartomány uralkodói legtöbbször külső parancsra választott vajdák, „domn“-ok, urak voltak. Dinasztiát Románia csak a múlt század hatvanas éveiben Hohenzollem Károly megválasztásával kapott; de e dinasztia uralkodó tagjainak helyzete az eltelt hetven év alatt sajátságos és nagyon különböző volt.

I. Carol alapította meg a román királyságot és a modern román államot. A nép tisztelte és félt tőle, de nem szerette; ő maga idegen maradt, nem a román nép leikéből fakadt: uralkodó volt, de nem domn. „Elismertük uralkodóul,“ írja Ionescu, „bámultuk, tiszteltük, hálásak voltunk iránta: de nem volt a mienk.“

Követte Ferdinánd.

A második király, mondja Ionescu, a román történelem legpatetikusabb alakja. Kínosan iparkodott, hogy azonosítsa magát a román fajjal, de éppen ez mutatta, hogy nem volt azonos. „Igaz,“ folytatja, „hogy nem állt kalandjaink útjába, mint talán nagybátyja állt volna; de ne feledjük, hogy Nagy-Románia túlnőtt rajta. Az uralkodóház e tragikus alkalmazkodási processzusában Ferdinándnak, aki különben sem volt energikus ember, felmorzsolódott minden ereje: uralkodtak felette. Amit a dinasztia nyert románságban, elvesztette tekintélyben.“

Tehát: I. Carol erős, de német; Ferdinánd csaknem román, de gyenge volt.

Jött volna II. Carol, — írta májusban Ionescu — teljesen román és erős, de...

Itt vége Ionescu pompás cikkének. Carol azóta megjött s mi nem tudjuk, hogy nem az lesz-e uralkodásának nagy hátránya éppen az, amit Ionescu legnagyobb érdemének tud be: hogy teljesen román. Hogy nem fogja-e románsága megakadályozni, hogy észre vegye a román közéletnek és kormánynak azokat a rettenetes nagy bajait és hátrányait, amelyeket egy „erős“ ember sem tud eltörölni, ha „román“ szemmel elnézi. Demokrácia és alkotmányos kormányzat

szép szó, de korrupció és vesztegetés, kisebbségi üldözés és antiszemitizmus nem fog azért eltűnni, mert a király kijelentette az újságíróknak, hogy sajnálja, hogy léteznek.

Carol trónralépésének legfontosabb mozzanata a belpolitikában kétségtelenül a politikai pártokra való hatása.

A Bratianu-féle liberális párt jóformán a negyvennyolcas, forradalmi időkből napjainkig monopolizálta Románia kormányzatát. Ennek a pártnak a vezére, az öreg Brátianu, hozta Romániába királynak az első Hohenzollem, a liberálisok kormánya alatt folyt le az orosz-török-román háború és lett a berlini kongresszus nyomán független állam és királyság Románia; a liberálisok és az ifjabb Brátianu Jonel vitte a világháborúba az országot az antant oldalán s az ő politikájuk eredménye Nagy-Románia. Ami ma a román állam, azt a liberális politikának köszönheti.

A nagy, történeti párt ma legsúlyosabb krízisén megy keresztül; Brátianu Vintila makacssága folytán, amellyel perpetuálni akarja bátyjának gyűlöletét Carol iránt, a párt ketté szakadt s az első percben úgy látszott, mintha megsemmisülés előtt állana. Egyik része, a párt zöme, azok, akiknek kezében a párt ereje, a gazdasági hatalom, kitarának Vintila, Dúca és Argetoianu oldalán. Ezek, mint említettük, az első napokban megtagadták az új helyzet elismerését. A másik töredék, Gheorghe hívei, a fiatalok, az ingadozók, a „fripturisták“ közül kerültek ki, akik annak idején a liberális pártba is opportunistákból és konkra vágyva léptek be.

Egy hónap múlva azonban, július 9-én, Canosszába ment Vintila, audiencián jelent meg az oly durván megsértett királynál. Hogy mi történt közöttük, azt nem tudjuk. Bizonyos, hogy a király és a tradicionális liberális vezér között megtörtént valami kiengesztelődés s ennek nagy politikai jelentőségét nem lehet eltagadni. A liberális párt még mai súlyos krízisében is Románia legtekintélyesebb politikai tényezője s a királynak kétségbevonhatatlan nagy győzelme, hogy Vintila behódolásával maga köré tudta csoportosítani az összes pártokat.

Hogy a két liberális töredék sorsa mi lesz, azt ma nem lehet előre látni. Kétségtelen, hogy a pártban válság s a vezetők között egyenetlenség van. Bizonyos, hogy Romániának úgy belpolitikai szempontból, mint külpolitikai vonatkozásában nagy előnyére szolgálna, ha e sovén, erőszakos politikára, korrupcióra és vesztegetésre támaszkodó párt, amely fölfogásaival és erkölcsével egyetemben anakronizmussá vált, eltűnt volna a közéletből, vagy legalább is gyökeresen átalakul. A király nézete az, írta Vintila audienciája után az Adeverul, hogy új éraba új emberek kellene. „Új ember nem fiatal, politikában járatlan embert jelent, hanem azt jelenti, hogy az öregek is meg kell, hogy értsék az új idöket és az új hangokat s ehhez alkalmazzák politikai felfogásukat és módszereiket.“ Reméljük, hogy még ha a ma meghasonlott és bomladozó párt fel is bír támadni hamvaiból, az nem a régi, hanem egy új, nevének megfelelő liberális párt lesz más erkölcsű és más gondolkodású, új vezérek alatt.

De Maniunak és bomladozó pártjának sem növekedett meg a

nimbusza. Előrelátás és erő hiánya az, ami Maniut e krízis lefolyása alatt is jellemezte. Gyöngé és ingadozó politikával pedig nem lehet kormányozni Romániát.

Minden jel arra mutat, hogy ősszel gyökeres változások lesznek úgy a pártviszonyokban, mint a kormányzatban. Folyton kering a hír, hogy a király nem adta fél a koalíció gondolatát s koronázása alkalmával meg fogja valósítani. Sokan Manoilescuban látják a jövőendő emberrét, aki a király legbensőbb bizalmasa és legközvetlenebb tanácsadója, sőt olyanok is vannak, akik tudják, hogy Manoilescu Mussolini babérajaira vágyik és a fascizmus valamiféle román változatában fogja az elfajult párttusákfoól és személyi marakodásokból a kivezető utat keresni.

MINKET ÉRDEKEL A KIRÁLYKÉRDÉS és a román állam további konszolidációjának kérdése, de még jobban érdekel az, hogy mit várhatunk az események nyomában a magyar-román viszonyt illetően. Ez a viszony — legyünk őszinték — nem barátságos; még kevésbé volt az az optáns-kérdés megoldása előtt. De a két sokban hasonló geopolitikai helyzetű államnak, akár akarjuk, akár nem, sok közös érdeke van; egymásra utalják őket a közös agrár érdekék s a jelenleg nem akut, de a Romániára nézve bármely pillanatban fenyegethetővé válható szláv veszedelem. A közeledés lehetőségének azonban nagy akadálya, hogy Románia hivatalos külpolitikájának alapját ma még — bármennyit is veszített reá nézve értékéből — a kis-antant képezi) s amíg az eredetileg kitűzött céljaival fennáll, addig Magyarország olyan jogos követeléseinek, amelyeknek a háborút befejező szerződések útjában nem államik, útjában áll a kis-antant és a légkörében élő Románia.

A határrevízió és a trónbetöltés kérdésében nemcsak azt nem várhatjuk, hogy a változás folytán a román állam kezét nyújtson, de még csak a román álláspont merevségének enyhülését sem remélhetjük egyelőre. Király és kormánya ragaszkodik a trianoni szerződés és a status quo érintetetlen s égéhez.

Június 15-én Maniu, miután megalakította második kormányát, a hírlapírók fogadása alkalmával a következőket mondta:

„Hivatkozom Carol király szavaira, aki kijelentette, hogy az ország határait minden körülmények között meg fogja védeni. Én is kijelentem, hogy határrevízióról nem lehet szó s a békét csak a határok sérthetlenségének feltétele mellett tarthatjuk fenn. E téren még tárgyalásokról sem lehet szó. Békés és barátságos viszonyban akarunk élni Magyarországgal, de annak fejében nem vagyunk hajlandók területi engedményekre.“

„A Habsburg-restauráció kérdésében“, folytatta Maniu, „szintén határozott a román kormány álláspontja. Álláspontunk, mint mondtam, a békeszerződés tiszteletbentartása, amely a többek között azt a rendelkezést foglalja magában, hogy a Habsburg-dinasztia nem térhet a magyar trónra vissza. Mi tehát elleneznők a Habsburgok visszatérését s ennek csak kísérlete is veszélyeztetné úgy Európa békéjét, mint Magyarország jövőjét.“

A miniszterelnök e nyilatkozatára ráduplázott Mironescu külügy-miniszter, aki az Echo de Paris bukaresti tudósítójának kijelentette, hogy „olyan kísérlet megakadályozására, amely a monarchia feltámasz-

tusához vezethetne, Románia mindent meg fog tenni s ha kell, fegyverhez is nyúl“.

A fenyegetőzés teljesen időszerűtlen volt.

A magyar sajtó egyszerűen konstataálta Maniu tévedését, mintha a Habsburg-dinasztia visszatérését a trianoni szerződés tiltaná; a magyar trón betöltésének kérdése a magyar állam belügye, amely egyedül a magyar országgyűlésen keresztül oldható meg, de ez — minden józan ember tudja — ma nem aktuális.

Hogy a miniszterek oknélküli kardcsöxtetése a román közvélemény egy részében is visszatetszést szült, bizonyítja ugyanannak a Nae Jonescunak, akit fennebb idéztem, egy cikke a Cuvantul június 26-i számában:

„A román állam reprezentánsai kategorikus nyilatkozatokat tettek a Habsburgoknak a magyar trónra való visszatérése ellen. Nem tudom, hogy helyes-e ez? Politikánk Magyarországgal szemben, mint egész külpolitikánk, változásra szorul és én nem tudom, begy azok a nyilatkozatok olyanok-e, amelyek megadják azt az eredményt, amelyet vámi lehet.

A román részről történt eddigi nyilatkozatok Magyarországon csak Románia ellen irányuló antipátiát fognak előidézeni. A Habsburg-restauráció Magyarország belső ügye s ne mondják nekünk, hogy az a trianoni szerződés csorbítását jelenti, mert az nem igaz. Mirevaló tehát az a törekvés, hogy Magyarországnak egy belpolitikai kérdésében vétót mondtunk?

Arxogáúiatjuk-e magunknak azt a jogot, hogy Európában gyámság alatt álló államokat kreáljunk és gyámságot gyakoroljunk fölöttük? Abszurdum J

De ha már felvetettük a problémát, menjünk el annak végéig. Van egy elmélet: a Habsburgok restaurálása Magyarország megerősítését jelentené, tehát hátrányunkra szolgálna.

Az elmélet alapjában hamis.

Európában nem teremthető meg a béke és együttműködés légköre, míg az európai államok közjogi viszonyai nincsenek rendezve.

A mi külpolitikánk csak ez lehet: szimpátia a szomszédok konszolidálódás: munkájával szemben, hogy ennek alapján Európa rendezett viszonyok közé jusson.“

Más a helyzete a kisebbségi, mint a revízió vagy a restauráció kérdésének.

Romániát nemzetközi szerződés kötelezi, hogy a területén élő kisebbségek védelméről gondoskodják s a kisebbségek jogát törvénybe iktassa. E jogvédelem a Népszövetség védelme alatt áll. Arról most ne beszéljünk, hogy a Népszövetség mennyiben teljesíti kötelességét — tény, hogy a kisebbségi szerződés első szakaszának parancsa a kisebbségi jog kodifikálását illetőleg Romániában nincs végrehajtva s ennek következtében a kisebbségek kultúrájukban, nyelvükben, egyházukban, közoktatásukban a legdurvább elnyomást szenvedik. Hogy az erdélyi magyar kisebbség sorsa Magyarországot közélről érinti s a magyar-román viszonyra befolyással van, természetes. Tudják ezt Romániában is. Mikor Carol király a külföldi hírlapírókkal beszélgetett s megemlítette, hogy Románia kész Magyarországgal is barátságos viszonyt teremtem, hozzáfűzte, hogy „e viszony megeremtése a kisebbségi probléma rendezésével függ össze“.

A király tehetett ilyen nyilatkozatot, mert mikor Maniu 1928 őszén kormányra lépett, programjának egyik pontja volt a kisebbségek jogának szabályozása, kisebbségi törvény alkotása.

Kérdés azonban, hogy mit várhatunk.

A miniszterelnök még 1929 nyarán megbízta az erdélyi Pop Gicrát, akkori képviselőt, most államtitkárt, hogy dolgozza ki a törvényjavaslatot. Pop hosszú tanulmányúton volt, eltelt másfél év és nem történt semmi. Az 1930. őszi trónbeszéd már nem is említette. Most újra ígérik.

Lehet, hogy meglesz, ha a kérdés el nem merül az ősszel bizonyosan elkövetkezendő kormányváltozások viharában. S ha nem merül el, kérdés akkor is, hogy vájjon a román javaslat s még inkább, ha törvénnyé válik, annak végrehajtása ki fogja-e elégíteni a kisebbségeket? A kisebbségi jog mai fejlettsége mellett a kisebbségek helyzete kevesebbel, mint nemzeti kataszter alapján szervezett kultúr-autonómiával nem biztosítható, ilyennek pedig a román javaslatban nem lesz nyoma. A kisebbségi szerződésben elrendelt székely és szász egyházi és iskolai autonómiát sem léptette életbe egy kormány sem.

És mit várhatnak egy esetleg létrejött törvény végrehajtásától a kisebbségek? Sehol a világon törvény és annak végrehajtása között akkora ürr nem tátong, mint Romániában. „A törvény csak addig törvény, míg van, aki megtartsa“, mondta a román bíróság előtt egy bölcs tolvaj. S ha a végrehajtás egy olyan belügyminiszter kezében lesz, mint ma a Vajda-Voevod Sándoréban, aki 1926 júliusában megírta volt „Doliul nostru“ című cikkét, akkor kevés olyan alája rendelt hatóság lesz, aki előtt törvény a törvény.

A magyar-román viszonyra mindez eléggé súlyosbító hatással van.

De ez nem jelenti, hogy Magyarország Romániával olyan függő kérdéseket ne rendezzen, amelyeknek megoldása a fenti kérdésektől függetlenül, mindkét állam érdekében áll. A magyar-román viszony fejlődésének alapját nem gyűlölködés, nem rancune, hanem megértés kell hogy képezze. Alapjában véve, Románia és Szerbia viszonyát is megmérgezi a bánáti határ és a kölcsönösen elnyomott szerb és román kisebbségek sorsa, mint a magyar viszonyt a keleti magyar határ és az erdélyi magyar kisebbség kérdése, s a két államot mégis száz szál és a kis-antant kapcsolja össze.¹ Ha Románia a kisebbségi kérdést, amelyet saját belügyeként is köteles megoldani, kielégítő módon rendez, a többi nagy kérdés majd megoldódik, vele vagy ellene, az európai politika kereteiben.

Ilyen határok közötti közeledés lehetőségét hangsúlyozta Carol király és Maniu is. A király több alkalommal kijelentette, hogy mindkét állam, Magyarország és Románia, agrár állam lévén, e téren „kezet nyújthat egymásnak“.

Mi azt hisszük, hogy ha a királyi szót követi a királyi kormánya, Magyarországnak nincs oka, hogy a kinyújtott kezét visszautasítsa.

SZÁSZ ZSOMBOR

¹ Illusztrálja a helyzetet, hogy Románia és Szerbia között 1927 augusztusában kisebbségek kölcsönös védelméről szóló szerződés jött létre. Igaz, hogy a szerb szkupcsina megtagadta ratifikálását.